

ISMET SMAILOVIĆ

## **BOSANSKOHERCEGOVAČKA ORONIMIJA I HIDRONIMIJA U VUKOVU RJEČNIKU**

U svojim 77 godina života Vuk Karadžić je proputovao mnoge zemlje i gradove, ali nije uspio da obiđe Bosnu i današnju Hercegovinu (iako je to jako želio), jer su te naše zemlje u njegovo vrijeme bile sastavni dio Turskoga Carstva, a u Tursko Carstvo Vuk nije mogao, ili nije smio, ići iz nama zasad nepoznatih razloga, pa se o tome mogu izricati samo više ili manje vjerovatne pretpostavke.

No i pored toga Vuk nije dozvolio da mu iz naučne pažnje i svestranog interesovanja za sve naše zemlje i narode srpskohrvatskog jezičkog područja izmakne Bosna i Hercegovina. On je vrlo dobro znao da u Bosni i Hercegovini žive takođe naši narodi južnoslovenskog porijekla, braća po krvi i jeziku, tj. Srbi, Hrvati i Muslimani, pa ih ni po čemu i ne razlikuje osim po vjeroispovijesti, ili kako on narodski kaže »po zakonu«. Takva njegova južnoslavenska orijentacija i predanost bratskoj zajednici svih naših naroda, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost, imperativno mu je nalažala da se i bez fizičkog prisustva u Bosni i Hercegovini bar posredno zainteresuje za taj vrlo važan teritorij srpskohrvatskog jezika i za sve južnoslavenske narode koji žive na njemu. To posredno interesovanje za Bosnu i Hercegovinu Vuk je ostvarivao preko svojih prijatelja, istomišljenika, trgovaca i putnika, koji su mu na razne načine davali podatke i obavještenja iz Bosne i Hercegovine, a nešto je mogao saznati i od guslara Filipa Višnjića, koji je bio rodom iz bosanskog Podrinja, te od narodnog pjevača Tešana Podrugovića, rodom iz okoline Gacka. Naravno, nešto je i sâm znao o Bosni živeći blizu nje u svome rodnom zavičaju. Sve podatke dobijene iz Bosne i Hercegovine Vuk je unosio u svoj Rječnik bilo kao samostalne leksičke jedinice, bilo kao sastavni dio šireg objašnjenja nekih riječi i pojmova, ali s posebnom odrednicom ili naznakom da se i jedno i drugo odnosi na Bosnu ili Hercegovinu.

Uzme li se u obzir da Vuk nikad nije bio u Bosni i današnjoj Hercegovini i da je gotovo sve podatke iz tih zemalja dobivao posrednim putem od raznih informatora, normalno bi bilo očekivati da će se u njegovom Rječniku naći malo podataka iz Bosne i Hercegovine. Međutim, Vukovi zapisi u Rječniku ostavljaju dojam da je on mnogo više obaviješten o Bosni i Hercegovini nego što bismo se nadali. On dobro zna kako tu žive kmetovi, kako se prema njima ponašaju spahije i čitluk-sahibije, kakvi su odnosi između muslimana i hrišćana, kakvo je osnovno obrazovanje hrišćanske djece, kakav je odnos majstorā prema šegrtima, kako se po kućama dočekuju neznani gosti

i putnici, kalkvi su božićni običaji, kako se gdje zovu razne voćke i biljke, kalkvim jezikom govore slijepi prosjaci, kalkve postoje narodne zabavne igre itd. Uza sve to Vuk je u svoj Rječnik unio gotovo sva značajnija naseljena mjesta u Bosni i Hercegovini, pa čak i neka sela, a to su: *Bajna luka*, *Bijeljina*, *Bihać*, *Blagaj*, *Brčko*, *Bogojno* (=Bugojno), *Busovača*, *Vakup* (=Kulen-Vakuf), *Visoko*, *Vitez*, *Višegrad*, *Vlasenice* (=Vlasenica), *Vojnica* (=Fojnica), *Gabela*, *Glamoč*, *Goražde*, *Gradačac*, *Gračanica*, *Grahovo*, *Derventa*, *Dobuj* (=Doboj), *Dubica*, *Duvno*, *Zvornik*, *Zenica*, *Jajce*, *Janja*, *Jeleč*, *Kladnje* (=Kladanj), *Kladuša*, *Ključ*, *Kozarac*, *Konjic*, *Krupa*, *Kušlat*, *Livno*, *Ljubinja*, *Ljuboški* (=Ljubuški), *Maglaj*, *Metohija* (=Gacko), *Mostar*, *Nevesinje*, *Novi*, *Ostrožac*, *Počitelj*, *Prača*, *Prijedor*, *Sarajevo*, *Skoplje* (=Gornji Vakuf), *Skočič*, *Srebrenica*, *Stolac*, *Stari Majdan*, *Travnik*, *Trebinje*, *Tuzla* i *Čajniče*, zatim 14 većih i manjih regionalnih područja: *Birač*, *Broćno*, *Bosna*, *Gacko*, *Glasinac*, *Knež-Polje*, *Osat*, *Popovo*, *Semberija*, *Spreča*, *Hercegovina*, *Čemerno*, *Dživar* i *Šuma*, pa 13 manastira: *Vazuća*, *Gomelja*, *Žitomislj*, *Zavala*, *Lovnica*, *Moštanica*, *Ozren*, *Paprača*, *Sutjeska*, *Tavna*, *Tvrdoš*, *Trojica* i *Hrmanj*, sve veće pa i manje rijeke, te velik broj planina i drugih oronima.

Pošto u ovoj prilici nije moguće opširno iznijeti i analizirati sve što je Vuk u svome Rječniku zapisao o Bosni i Hercegovini, to ćemo pokušati da bar u sažetom i informativnom izlaganju ekscerpiramo iz 1. i 2. izdanja Vukova Rječnika sve ono što se odnosi na oronimiju i hidronimiju Bosne i Hercegovine, uz važnu napomenu da se pod dojmom Hercegovina podrazumijeva samo današnja Hercegovina koja je sastavni dio Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, a ne i ona stara Hercegovina iz Vukovih vremena, tzv. crnogorska Hercegovina.

U 1. izdanju Vukova Rječnika iz 1818. godine postoji samo 8 oronima iz Bosne i Hercegovine: *Börogovo*, *Jäorina*, *Kličevac*, *Kraljeva gora*, *Mäevica*, *Romänija*, *Trebèvič* i *Trüsina*. Pošto su svi preneseni i u 2. izdanju, gdje postoji veći broj oronima, to ćemo pregled bosanskohercegovačke oronimije predstaviti doslovno prema 2. izdanju Vukova Rječnika:

*Bälj* = planina u Bosni blizu Prijedora, ein Berg in Bosnien, montis nomen

*Bišina* = planina u Bosni u Birču

*Bjelāšnica* = planina u Bosni oko 6 sahata od Sarajeva

*Börogovo* = planina u Bosni

*Vítěz* = ... 2) planina u Bosni blizu Sarajeva

*Vrānič* = ... 2) planina u Hercegovini više Mostara, ein Berg in Herzegowina, mons Hercegovinae

*Glīva* = planina u Hercegovini blizu Trebinja

*Zēc* = ... 2) planina u Bosni

*Igman* = planina pod kojom izvire Bosna, Name eines Berges, nomen montis

*Javōrina*

*Jäorina*

*Jähorina*

= planina u Bosni blizu Bišine, Name eines Berges, montis nomen  
*Ključevac* = ... 2) brdo više Skočića na lijevoj strani Drine, ein Berg an der Drina

*Kòzara* = planina u Bosni više Motaice

*Králjeva gòra* = planina u Bosni, ein Berg in Bosnien, montis nomen

*Lèutār* = brdo u planini Glivi više Trebinja, Name eines Berges, montis nomen

*Lopári* = planina u Bosni više Zenice, ein Berg in Bosnien, mons Bosnae

*Màevica* (Majevica ?) = Berg in Bosnien dem Cer und Gučevo gegenüber

*Matòkit* = planina u Hercegovini blizu mora i Ljubiškoga, ein Berg in der Herzegowina, mons Herzegovinae

*Motàica* = planina na desnom brijegu Save više Broda, Name eines Berges, montis nomen

*Prijèdor* = 1) planina u Turskoj krajini koja se nastavlja od Kozare, 2) varošica blizu te planine

*Romànja* = Berg in Bosnien

*Trebèvić* = planina u Bosni blizu Sarajeva

*Trùsina* = Berg in der Herzegowina

*Udrigovo* = u Bosni planina između Save i planine Maevice

*Hrgūd* = planina u Hercegovini blizu grada Stoca

*Crni vrh* = ovako se zovu mnoga brda n. p. između Jagodine i Kragujevca, u Hercegovini kod Foče

*Čvršnica* = planina u Hercegovini blizu Imoskoga

*Šilica* = planina u Bosni blizu Kupreza

Nije teško uočiti da neki od ovih oronima nisu prave planine nego visoki bregovi ili vrhovi pojedinih planina, npr.: *Balj*, *Borogovo*, *Lopari*, *Malovan*, *Matokit*, *Udrigovo* i dr. ali to se Vuku može oprostiti jer od informatora nije uvijek dobivao sigurne i precizne podatke. Zahvaljujući tome Vuk je unio u Rječnik oronim *Lèotār* kao *Lèutār*, jer mu je, vjerovatno, tako informator saopćio. Zbog takvih posrednih informacija veća je greška što je imenom *Prijedor* nazvana neka planina u Bosanskoj krajini koja uopće ne postoji, niti je pod tim imenom postojala u Vukovo vrijeme, i što je pogrešno locirana planina *Čvršnica* »blizu Imoskoga«, a ona se nalazi u Hercegovini, zapadno od Neretve blizu Jablanice. No sve su to ipak malobrojne greške spram onoga što je Vuk tačno i precizno unio u svoj Rječnik iz onih krajeva u kojima nikad nije bio, i u ono vrijeme kad pristupačnih geografskih karata Bosne i Hercegovine gotovo da i nije bilo.

Što se tiče akcentiranja bosanskohercegovačke oronimije, mora se priznati da je u tome Vuk bio prilično tačan, jer su gotovo svi oronimi pravilno akcentirani. Jedine su greške u akcentiranju brda *Balj* i planine *Majevica*, koje Vuk bilježi kao *Bälj* i *Màevica* (Majevica) umjesto *Bälj* i *Màjevica*, a kao propust (ili štamparska greška) je nedostatak kvantiteta u oronimu *Trebèvić*. Što Vuk planinu *Motajicu* akcentira kao *Motàicu*, to nije Vukova greška, jer se i danas u narodu ime te planine čuje s dubletnim akcentom: kao *Mòtajica* i kao *Motàjica*.

I bosanskohercegovačka hidronimija ima dostojno mjesto u Vukovu Rječniku. Ako izuzmemo pogranične rijeke *Savu* i *Drinu*, Vuk je u 1. izdanju svojega Rječnika registrovao samo 14 hidronima iz Bosne i Hercegovine, a to su: *Bosna*, *Buna*, *Bunica*, *Vrbas*, *Janja*, *Krivaja*, *Lim*, *Miljacka*, *Neretva*, *Spreča*, *Tavna*, *Čiotina* (= Čehotina), *Una* i *Crni Jadar*. Međutim, u 2. izdanju ima ih 26, pa ćemo ih sve skupa prema tom izdanju i navesti:

*Böсна* = 1) der Fluss Bosna...

*Brègava* — voda koja izvire pod planinom Hrgudom (u Hercegovini) i protječući ispod grada Stoca oko 4 sahata od svoga vrela u Gabeli utječe u Neretvu, ein Fluss in Herzegowina, fluvius Hercegovinae

*Bùna* i *Bùnica* = dvije vode u Hercegovini

*Vrbās* = 1) voda u Bosni...

*Gòmionica* = 1) rijeka u Bosni, ein Fluss in Bosnien, fluvius Bosnae

*Jānja* = 1) Städtchen in der Zvornička nahija (na lijevom brijegu Drine), 2)

Fluss der sie durchfließt

*Kozàruša* = rijeka u Bosni, ein Fluss in Bosnien, nomen fluvii

*Krivaja* = ... 4) u Bosni nekalka voda

*Lūšva* = rijeka koja teče kroz Travnik i utječe u Bosnu, ein Fluss in Bosnien, fluvius Bosnae

*Ljèšnica* = rijeka koja u Bosanskoj posavini utječe u Bosnu s lijeve strane, ein Fluss in Bosnien, fluvius Bosnae

*Līm* = rijeka koja teče iz Hercegovine i utječe u Drinu (s desne strane) kod Višegrada

*Lōvnica* = 1) U Bosni rijeka koja izvire pod Polom u planini Bišini i utječe u Drinjaču, ein Fluss in Bosnien, fluvii nomen

*Miljacka* = voda što teče kroz Sarajevo

*Nèrètva* = 1) Fluss in der Herzegowina, fluvius Hercegovinae...

*Plīva* = 1) voda koja kod Jajca (u Bosni) s velike visine pada u Vrbas, ein Fluss in Bosnien, fluvius Bosnae...

*Sána* = voda u Turskoj Hrvatskoj, koja utječe u Unu pod gradom Novijem

*Sprèča* = 1) voda u Bosni...

*Tāvna* = 1) rijeka u Bosni u Zvorničkoj nahiji...

*Trèbišnjica* = rijeka u Hercegovini

*Čiotina* = voda u Hercegovini

*Ukrina* = u Bosni rijeka koja više Broda utječe u Savu, Name eines Flusses, fluvii nomen

*Una* = die Una (Fluss in Kroatine), Una flumen

*Ūnac* = voda u Hrvatskoj

*Ūsura* = rijeka koja utječe u Bosnu s lijeve strane

*Crnī Jādar* = ... 3) voda u Bosni (izvire u Kraljevoj gori pod Kušlatom)

Iz ovoga se vidi da je Vuk u svoj Rječnik 2. izdanje unio sve važnije rijeke Bosne i Hercegovine, pa čak i neke male i manje poznate, samo je u njihovoj lokaciji i objašnjenju bio neujednačen. Za neke kaže samo ukratko

da je to »voda u Bosni«, ili »rijeka u Hercegovini« (*Bosna, Buna, Bunica, Vrbas, Gomionica, Kozaruša, Neretva, Spreča, Trebišnjica, Ciotina*), za neke navodi gdje izviri, ili gdje se ulijevaju, ili kroz koji grad protječu (*Bregava, Janja, Lašva, Liješnica, Lim, Lovnica, Miljacka, Pliva, Sana, Ukrina, Usura, Crni Jadar*), a za neke utvrđuje pogrešnu lokaciju pa kaže da su u Hrvatskoj, a one su u Bosni (*Una i Unac*). Ne treba smatrati Vukovom greškom što je umjesto *Usora* zapisao *Usura*, jer se zbog asimilacije vokala u narodnom govoru ime te rijeke često čuje onako kako je Vuk od informatora čuo i tako u svoj Rječnik unio, tj. *Usura*. Više iznenađuje što je Vuk u pravilnom akcentiranju svih navedenih hidronima pogrešno akcentirao ime rijeke *Bune* kao *Bûna* umjesto *Búna*, kao što se u narodnom govoru tako jedino i čuje.

Sve je to, kao i lociranje nekih toponima i oronima, rezultat dobrih i loših informacija koje je Vuk posredno dobivao od raznih ljudi različita obrazovanja, osobito kad se radi o geografskim podacima iz zapadne Bosne, koja je bila daleko od Vukova zavičaja i gdje granice između susjednih oblasti u Vukovo vrijeme nisu bile sigurno određene. Međutim, ovačke konstatacije ništa ne umanjuju velike Vukove zasluge u njegovu nastojanju da Bosnu i Hercegovinu što bolje predstavi u svome Rječniku velikim brojem toponima, oronima i hidronima, premda nikad nije svojom nogom stupio na današnju bosanskohercegovačku teritoriju. On je u svoj Rječnik unio gotovo sva značajnija naseljena mjesta u Bosni i Hercegovini (ukupno 57), sve veće, pa i neke manje rijeke (ukupno 26), veliki broj planina i drugih oronima (ukupno 27), zatim 14 naziva regionalnih područja, te 13 manastira, što predstavlja impozantnu geografsku sliku Bosne i Hercegovine. Što je posebno važno, u svemu tome ima mnogo i mnogo tačnih podataka koji se i danas ne mogu osporiti, ima mnogo zanimljivih fonetskih, morfoloških i akcenatskih detalja, a i argumentacije iz narodnih pjesama. Što je Vuk ponegdje bio nedorečen, ili je bio neprecizan, ili je potpuno pogriješio, to nije činio kao nestručnjak u svome poslu, već iz objektivnih razloga koji su mu diktirali da postupi onako kako je postupio, a ti su nam razlozi poznati. Uostalom, broj njegovih grešaka i slabih mjesta u bilježenju i objašnjenju bosanskohercegovačke toponimije, oronimije i hidronimije, osobito u Rječniku 2. izdanja, relativno je vrlo malen u odnosu na sve ono što je u leksikografskoj obradi te materije dobro uradio.